

α) Η Τριαδική Θεοφάνεια στη Θεία Λειτουργία

Η Ορθόδοξη λατρεία έχει θεολογικό χαρακτήρα. Στη λατρεία της Εκκλησίας, στις ακολουθίες της και ιδίως στη Λειτουργία τελείται θεοράτως το μυστήριο της απολυτρώσεως της ανθρωπότητας.

Στην υμνογραφία της Εκκλησίας μας κυριαρχούν από το ένα άκρο ως το άλλο το Τριαδικό και το Χριστολογικό δόγμα. Ιδιαίτερα στη Θεία Λειτουργία, που είναι το κέντρο και η αποκορύφωση της λατρείας, αφού σ' αυτήν τελείται η Θεία Ευχαριστία, η Τριαδική Θεοφάνεια είναι έκδηλη.

Η Θεία Λειτουργία αναφέρεται στον Τριαδικό Θεό στον Πατέρα, τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα. Όλες οι ευχές της Λειτουργίας καταλήγουν στη δοξολόγηση του Τριαδικού Θεού: «Ότι πρέπει σοι πάσα δόξα, τιμή και προσκυνησις, τῷ Πατρί και τῷ Υιῷ και τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι». Ο χορός, ἐξάλλου ψάλλει ὕμνους στὴν Ἁγία Τριάδα. Μετὰ τὴν ἐκφώνηση «Ὁ Ἅγιος εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν» - ὁ λαὸς ἐκδηλώνοντας τὴν πεποίθησή του, ὅτι πράγματι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ ἀπόλυτος ἅγιος, ἀπαντᾷ μετὰ τὸν τριαδικὸν ὕμνον: «Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος, ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς».

Πρὶν ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ Εἰσοδῷ ὁ χορὸς ψάλλει τὸ χερουβικό ὕμνον, πού ἀπευθύνεται ἐπίσης «τῇ Ζωοποιῷ Τριάδι». Μετὰ ἀπὸ τὴν εὐχή τῆς προσκο-

μιδης, στο παράγγελμα του διακόνου « Αγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονομία ὁμολογήσωμεν », ὁ λαός ἀπαντᾷ « Πατέρα, Υἱόν καί Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καί ἀχώριστον ». Τριαδικός εἶναι καί ὁ ἐπινίκιος ὕμνος: « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ. »

Ἡ Ἀναφορά κυρίως, πού ἀρχίζει μέ τήν κλήση σέ προσοχή « Στῶμεν καλῶς » καί τελειώνει μέ τήν ἀπόλυση τῶν πιστῶν, ἀπευθύνεται πρὸς τήν Ἁγία Τριάδα. Καί τὰ τρία πρόσωπα τῆς Θεότητος συμμετέχουν στὸν καθαγιασμό τῶν τιμίων δώρων.

Ἡ κεντρικὴ θέση τοῦ Τριαδικοῦ δόγματος στὴν Ὁρθόδοξη πίστη καὶ λατρευτικὴ ζωὴ ὀφείλεται στὸ ὅτι μέ τὸ μυστήριο τῆς Ἁγίας Τριάδας πραγματοποιεῖται ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀνακαίνιση τῆς θείας εἰκόνας πού ὑπάρχει μέσα του καί ἡ ἀφθαρτοποίησή του.

β) Ἡ φανέρωση τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ στὴ δημιουργία καὶ τὴν Ἐκκλησία

Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὑπάρχουν ὑπαινιγμοί μόνο καὶ ἀπεικονίσεις τῆς τριαδικότητος τοῦ Θεοῦ. Στὴ Γένεση παρουσιάζεται ὁ Θεὸς νὰ συλλαγοῖται σέ πληθυντικό ἀριθμὸ κατὰ τὴν πλᾶση τοῦ ἀνθρώπου. (Ἄς πλάσουμε ἄνθρωπο κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοίωσή μας. Γεν. 1, 26), μετὰ ἀπὸ τὴν πτώση τῶν πρωτοπλάστων (Ἰδοὺ, ὁ Ἀδὰμ ἐγίνε ὡς ἓνας ἀπὸ μᾶς. Γεν. 3, 22) καὶ κατὰ τὴ διασπορά τῶν ἀνθρώπων (Ἐμπρός, ἄς κατέλθουμε καὶ ἄς δημιουργήσουμε σύγχυση στὴ γλῶσσα τους. Γεν. 11, 7).

Αἰσθητὴ εἶναι ἡ φανέρωση – ἀπεικόνιση τῆς Ἁγίας Τριάδας στὴ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ πού περιγράφεται στὸ 18ο κεφάλαιο τῆς Γενέσεως. Ὁ Θεὸς φανερώθηκε στὸ γενάρχη τῶν εβραίων ἐνῶ καθόταν στὴν εἰσοδο τῆς σκηνῆς του κοντὰ στὴ δρὺ Μαμβρὴ μέ τὴ μορφή τριῶν ἀνδρῶν – ἀγγέλων.

Καὶ ὁ τρισάγιος ὕμνος « ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαβαώθ, πλήρης πάσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ », πού ἀκούσε ὁ Ἡσαΐας νὰ ψάλλεται ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους (Ἠσ. 6, 3) ὑποδηλώνει τὴν τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ.

Μέ σαφήνεια ὅμως καὶ ἀκρίβεια ἀποκαλύπτεται ὁ Τριαδικὸς Θεὸς στὴν Καινὴ Διαθήκη. Ὅταν ὁ Κύριος βαπτίζοταν στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ ἀπὸ τὸ βαπτιστὴ Ἰωάννη φανερώθηκαν καὶ τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδας ὡς ἐξῆς: Ὁ Πατέρας βεβαίωσε τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ ὀνομάζοντάς τον Υἱὸ τοῦ ἀγαπῆτο, ὁ Υἱὸς βαπτίζοταν καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα κατέβαινε ὡς περσιότερη, ἐπιβεβαιώνοντας ἐτοίμῃ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ-Πατέρα (Ματθ. 3, 13-17). Καὶ κατὰ τὴ Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ στὸ ὄρος Θαβώρ ἀποκαλύφθη καὶ τὰ τρία πρόσωπα τῆς Θεότητος (Ματθ. 17, 1-3).

Ἐκτός ὅμως ἀπὸ τὰ θαυμαστά αὐτὰ γεγονότα, ὑπάρχουν καὶ πολλές

Ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ
Εἰκόνα τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν (16ος αἰώνας)

μαρτυρίες του Ἰησοῦ, ἀναφερόμενες στήν τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ. Ἐταί μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνάστασή του ὁ Χριστὸς ἔδωκε ἐντολὴν στοὺς μαθητὲς του νὰ πορευθοῦν πρὸς ὅλα τὰ ἔθνη νὰ διδάξουν τὸ Εὐαγγέλιο καὶ νὰ βαπτίσουν ἐκείνους πού θὰ πιστεύσουν «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ. 28, 19). Πάρα πολλὰ χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης ὁμολοῦν καθαρά γιὰ τὰ τρία πρόσωπα τῆς Θεότητος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τελειώνει τὴ Β' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν του μὲ τὴν εὐχή: «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶθε νὰ εἶναι μὲ ὅλους σας» (Β' Κορ. 13, 13).

γ) Σύνοψη τῆς ἀλήθειας γιὰ τὴν Ἁγία Τριάδα

Ὁ ἕνας καὶ μόνος κατὰ τὴν οὐσίαν ἡ φύσιν Θεὸς εἶναι τριαδικὸς κατὰ τὰ πρόσωπα ἢ τίς ὑποστάσεις, Πατὴρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιος Πνεῦμα. Ὁ Θεός, δηλαδή, εἶναι *τριαπόστατος*. Οἱ τρεῖς αὐτές ὑποστάσεις δὲν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀπλὲς ὀψεις ἢ μορφές τῆς θεότητος, ὥστε ὁ ἕνας Θεὸς νὰ ἀποκαλύπτεται ἄλλοτε ὡς Πατέρας, ἄλλοτε ὡς Υἱὸς καὶ ἄλλοτε ὡς Ἅγιος Πνεῦμα. Οὔτε πάλι τὰ πρόσωπα αὐτὰ εἶναι ἀπὸ διαφορετικὴν οὐσίαν ὥστε νὰ ὑπάρχουν τρεῖς Θεοί. Μία καὶ μόνη θεία οὐσία καὶ θεότητα ὑπάρχει, ἀναρχῇ, ἀκτίστῃ, αὐλῇ, ἀμετάβλητῃ, ἀδιαιρετῇ, παντοδύναμῃ, τέλειᾳ. Συγχρόνως ὁμῶς ὁλόκληρῃ ἡ μία θεία οὐσία ὑπάρχει στὰ τρία θεία πρόσωπα, χωρὶς σύγχυση καὶ χωρὶς διαιρέση. Οὔτε, λοιπόν, τρεῖς θεοὶ ὑπάρχουν, οὔτε τὰ τρία πρόσωπα συγχέονται σὲ ἓνα. Καὶ ἐνῶ εἶναι καὶ τὰ τρία πρόσωπα ὁμοοὐσία καὶ ἔχουν τίς ἴδιες ιδιότητες *διακρίνονται* τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ἐκ τοῦτο. Ὁ Πατέρας εἶναι *ἀγέννητος*, ὁ Υἱὸς *γεννᾶται* ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα *ἐκπορεύεται* ἀπὸ τὸν Πατέρα αἰωνίως. Σὲ κάθε ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ ἔξω συμμετέχουν καὶ τὰ τρία πρόσωπα, ἀλλὰ τὸ καθένα μὲ τὴ δική του τάξη, ἢ, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, «ὁ Πατὴρ δὲ Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ποιεῖ τὰ πάντα».

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Πίστις οὖν ἡ ὀρθόδοξος αὕτη ἐστίν, ἵνα ἓνα Θεὸν ἐν Τριάδι καὶ Τριάδα ἐν μονάδι σέβωμεν μῆτε συγχέοντες τὰς ὑποστάσεις μῆτε τὴν οὐσίαν διαιροῦντες» (Μέγας Ἀθανάσιος).

(Ἡ ὀρθόδοξη πίστις εἶναι νὰ σεβόμαστε ἓνα Θεὸν σὲ Τριάδα, δηλαδή σὲ τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ Τριάδα σὲ μονάδα, δηλαδή σὲ ἓνα Θεόν, χωρὶς νὰ κάνουμε σύγχυση τῶν ὑποστάσεων οὔτε νὰ χωρίζουμε τὴ θεία οὐσίαν).

«Πατέρα ἀγέννητον, τὸν δὲ Υἱὸν γεννητὸν, καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευτὸν ἐκ Πατρὸς φρονούντες κηρυττομεν, ἀναρχον Βασιλείαν καὶ θεότητα μίαν, ἣν περ δοξολογοῦντες, ὁμοφρόνως βοῶμεν Τριάς ὁμοοῦσις, σῶσον ἡμᾶς, ὁ Θεός» (Κάθισμα τριαδικὸ Δ' ἤχου).

«Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου, Κύριε,
ἡ τῆς Τριάδος ἐφανέρωθη προσκύνῃς
τοῦ γὰρ γεννήτορος ἡ φωνὴ προσεμαρτύρει σοι,
ἀγαπητὸν σε Υἱὸν ὀνομάζουσα·
καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἰδει περιστερᾶς
ἐθεβαίου τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές.
Ὁ ἐπιφανείς, Χριστέ ὁ Θεός,
καὶ τὸν κόσμον φωτίσας, δόξα σοι».

(Ἀπολυτικίον Θεοφανείων).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1) Γιὰτί ἡ ἀποκάλυψη τοῦ τριαδικοῦ δόγματος στὴν Παλαιὰ Διαθήκην δὲν εἶναι σαφὴς καὶ ἀκριβὴς ὅπως στὴν Καινὴ.
- 2) Πῶς ὁ τρισάγιος ὕμνος υποδηλώνει τὰ τρία πρόσωπα τῆς Θεότητος.
- 3) Ποιὰ εἶναι ἡ σημασία τοῦ τριαδικοῦ δόγματος γιὰ τὴ θρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ χριστιανοῦ.

4. ΑΓΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ, Ο ΠΑΤΕΡΑΣ

α) Ἡ εὐχή τοῦ τρισάγιου ὕμνου

Στὸ πρῶτο μέρος τῆς θείας Λειτουργίας καὶ τὴν ὥρα πού ψάλλεται ἀπὸ τὸ χορὸ ὁ τρισάγιος ὕμνος (Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρὸς κτλ.), ὁ ἱερέας ἀπευθύνει στὸ Θεὸ – Πατέρα τὴν παρακάτω εὐχή, πού λέγεται «εὐχὴ τοῦ τρισάγιου ὕμνου».

«Ἄγιε Θεέ, Σὺ πού εὐαρεστεῖσαι στοὺς ἁγίους καὶ ἀνυμνεῖσαι μὲ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀπὸ τίς ἀγγελικὲς τάξεις τῶν Σεραφεῖν καὶ δοξολογεῖσαι ἀπὸ τὰ Χερουβείμ καὶ προσκυνεῖσαι ἀπὸ ὅλες τίς ἐπουράνιες δυνάμεις· Σὺ πού ἐφereς τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὑπαρξή· Σὺ πού ἐκτίσας τὸν ἄνθρωπο κατὰ τὴ δική σου εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν καὶ τὸν καταστόλεις μὲ ὅλα σου τὰ χαρίσματα· Σὺ πού δίνεις σοφία καὶ συνείδησιν ἐκεῖνον πού τὴ ζητεῖ καὶ δὲν παραβλέπεις τὸν ἁμαρτωλὸ, ἀλλὰ ὀρίσεις τὴ μετάνοια γιὰ νὰ σωθεῖ· Σὺ πού ἀξίωσας ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀνάξιους